

Egy kisebb-nagyobb megszakításokkal, körülbelül tíz éven keresztül zajló munkafolyamat eredménye a Kalligram Kiadónál megjelent új Németh Gábor-kötet, az *Egy mormota nyara*. A megírás módja és a megjelenés ideje is

52 Szarvas Melinda

GYAKORLAT

Németh Gábor:

Egy mormota nyara

ilyen közelítési módot aktivizál, olyat is rejt magában, ami viszont épp egy eredeti és ritkán figyelembe vett szempontból világítja meg az irodalmi toposzként létező, az *Egy mormota nyara* világát is leginkább meghatározó „idegenség” tematikát.

Németh Gábor rövid műve könnyen és gyorsan olvasható, ami azért is szerencsés, mert a kötet izgalmasabb rétegét többszöri, de legalább második olvasással lehet a rögtön kínálkozó közhelyek alatt elérni. Több ilyen elsőre is szembetűnő, már-már modorosnak ható írói megoldás található a szövegben. Ilyennek tűnik maga a forma is: az *Egy mormota nyara* bekezdései sor kihagyással követik egymást. Kétségtelen, hogy ezt az elbeszélte történet felől is lehet magyarázni, mondván, hogy a filmes produkciókhoz helyszíneket kereső főszereplő révén is hangsúlyozódó hely jelenik meg ezekben a hiátusokban. „[M]eg lehet fejteni a [...] térből a jellemet, jellemből a teret, oda és vissza, rá kell jönnöm, hogy hol kell megkeressem, hiszen végül is ez a munkám, helyvadász vagyok.” Emellett pedig a kilencvenes évek végi, kétezres évek eleji úgynevezett posztmodern magyar prózairodalom is megidéződik e jól látható tagolás révén, nem is annyira aktualizált, újraértelmezett, vagy folytatott hagyományként, hanem inkább Németh regényének e megoldásai tűnnek onnan átmenekített, kissé kopott, kövült szilánkoknak. Az akkor formabontó megoldások (további példa a kisbetűs mondatkezdés és a mondatvégi írásjelek elhagyása, melyet a szöveg jegyzetszerűségével lehet megmagyarázni) ismételt gyakorlatokként jelennek meg.

Hasonló hatást ér el a szerző azzal is, hogy a regényszöveg nagyon sok helyen reflektál a megírás módjára. A már emlegetett egyes szám első személyű elbeszélő korábban íróként dolgozott, ám ettől az életformától (önironikus) távolságot tart. Monológját saját fiát megszólítva írja. „[A]zt találtam ki, hogy neked írok, tulajdonképpen függetlenül attól, elolvasod-e

azokat az írói megoldásokat emelik ki, amelyek alapján Németh művének megítélése némileg problematikusabbá válik, tudniillik olyan alkotásnak tűnhet, amely a legalapvetőbb, így befogadói kreativitást alig-alig igénylő értelmezői reflexeket hívja elő. Noha a regény sok

majd egyáltalán, neked szerkesztem össze ezt itt, ürügynek használok a létezésed, hogy írás közben ne tartsam örültnek magam” A felmerülő műfaji lehetőségek közül nem választ egyértelműen a szöveg: a *naplóra*, a *jegyzetre*, de a *parainesisre* jellemző fordulatokat és írásmódbeli megoldásokat egyaránt tartalmaz. Az írás folyamatáról és nehézségéről szóló be- 53
kezdések a kötet első felében szerepelnek. Noha explicit jelzés erre vonatkozóan nem található a szövegben, mégis ezek a részek olyan mértékben tükrözik a legalapvetőbb hermeneutikai értelmezői szempontokat, hogy felmerül annak a lehetősége is, hogy az elbeszélő nemcsak az írói foglalkozáshoz, de az íráshoz és a panelek mentén történő értelmezéshez is ironikusan viszonyul. Olyan értelmezői közhelyek szerepelnek a szövegben, mint például ez: „minden megértés félreértés”, vagy ez: „metaforák nélkül már tényleg lehetetlen megszólalni”.

Németh Gábor többször is nehéz helyzetbe hozza saját olvasóját – s a próbatételek ismétlődése kelti azt a gyanút, hogy a szerző épp az általa felkínált, legalapvetőbb közelítési szempontok meghataladását akarja „kicsikarni az olvasójából, könyörög érte”. A fikció szerint a szöveget író elbeszélő a következőt írja saját jegyzeteiről (vagyis mindarról, amit Németh olvasója épp olvas): „szépírás és metaforatéboly, a szóisméltés elkerülése, sajnos, az összes kínos retorikai gyakorlatot tanulmányozhatod, ami miatt abbahagytam az írást”. Hasonló önminősítés, amikor a kötetcímről nyilatkozik az elbeszélő. A kötetben leírt történet szerint az egykori író postán kapott egy újabb forgatókönyvet, amelyhez helyszínt kell keresnie. Ennek a forgatókönyvnek a címe: *Egy mormota nyara*. Noha a könyv „már az első oldalon kiderült, igazi dilettáns munkája”, a cím tetszett az elbeszélőnek. Ennek kapcsán válik Németh művének egyik fő alakjává Byron, a cím ugyanis „ahhoz legalább is túl jónak is látszott, hogy ne utalás legyen egy másik szövegre, a „the summer of a dormouse” keresésre a google egy byron-idézetet dobott fel”. A kifejezés (és nem a Németh-regény!) értelmezését a Byron-műben olvashatók mentén magyarázza az elbeszélő. „Ha az ember levonja az életből a gyerekkort (ami vegetáció), – az alvást, evést, mosakodást, ki- és begombolkozást –, mi marad a tulajdonképpeni létezésre? *Egy mormota nyara.*” Az asszociációk, elmélkedések és emlékek mentén szerveződő, vagyis csupán egy kiemelhető, egységessé tevő gondolatmenet nélkülöző Németh Gábor-szöveget ebből az irányból nem könnyű értelmezni, ám csak azért, mert a szerző ezúttal is túllép a byroni magyarázat felszínes olvasatán. És erre készíteni olvasóját is. A kötet valóban nem az *aktív* létezésről szól, az elbeszélő nem ezt az elevenséget képviseli. Épp ellenkezőleg: megfigyelő, aki az események középpontja helyett azok peremén helyezkedik el. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy az *Egy mormota nyara* ne a létezésről

szólna. Az elbeszélő nem tesz különbséget a cselekvő és az eseményeket megfigyelő aktivitása között. A figyelés és a nézés révén válik az események részesévé, úgy tűnik, számára ez a létezés legteljesebb módja. „[N]ézni – a lehető legnagyobb élvezet volt, downright existence!, úgy éreztem,

54 hogy erre születtem, és lemondanék mindenféle részről, a részvételtől éppúgy, mint a részvétről, hogy folyamatosan nézhessem az egészet”.

Ez, vagyis a megfigyelés mint fő tevékenység az elbeszélőnek már inkább a filmes munkájához köthető. Ha stílusbeli törés nincs is az *Egy mormota nyara* című kötetben (a sok éven át tartó írási folyamat dacára), az elbeszélő személyisége némileg eklektikus. Vagyis az író és a filmes szakember – aki a helyszíneresői mellett időnként rendezői és operatóri észrevételeket is megfogalmaz – személyiségjegyei nincsenek igazán összegyúrva. Mintha nem lenne egymáshoz sok közük. A kötet első oldalai az egykori író dilemmáit mutatják közelebről, míg a kötet második, nagyobb része a helyszínvadászét. A kétféle kommunikáció helyenként különleges párbeszédbe lép. Ez a Byron-film tervezgetése során a legmarkánsabb, amikor is az elbeszélő a kameramozgás leírásával ismerteti a film eseményeit, „csak, hogy érezd a forgatókönyv undorító teatralitását”. A „vágás” és a „ráközelít” kifejezésekkel tarkított leírások azt mutatják, ami az elbeszélő sajátja, hogy megfigyeléseit nem közvetlen módon végzi, hanem egy képrögzítőn keresztül, e tárgy rejtekéből, legyen az videokamera, vagy fényképezőgép. „[N]em akartam, hogy észrevegyék, figyelem őket, leguggoltam, és az erkély korlátjának védelméből, egy résen át próbálkoztam, átfésültem a teraszt, a teleobjektív látószöge levágta szépen a kerítésen túli világot”.

A helyszínvadászat (location scout) velejárója, hogy művelője sokat utazik. Ez, vagyis az idegen kultúrákkal és idegen emberekkel való érintkezés az *Egy mormota nyara* legfőbb témája. Ugyanakkor mégsem az idegenségérzet az, ami az erről való gondolkodást meghatározza az *idegenség* irodalmi toposzának, közhelyének megfelelően, hanem – itt is a kézenfekvő értelmezés meghaladására kényszerítve – épp az otthonkeresés és otthonteremtés az, amit a regény tematizál. Németh Gábor nem nemzeti kultúrák közti eltérésekről beszél, nagyobb térségeket köt össze. Az *Egy mormota nyara* befogadását épp az befolyásolhatja leginkább, hogy a szerző hosszú bekezdéseket szentel például az iszlám térhódításának is. Így azt lehetne hinni, hogy Németh Gábor a mai, legaktuálisabb folyamatokra (is) reflektál, holott a tíz éves írói munka során aligha fogalmazhatta meg a regényben észrevételeit minderről. „[A]z, amit egy európai az igazhitű bevándorlók vérlázító hálátlanságának, mi több, új hazájuk elleni árulásnak tart, valójában nem más, mint hűségük bizonyítéka, mert nem ismernek más hazát az iszlámon kívül, és ez a haza végtelen és határtalan, velük van mindenhol”. Az elbeszélő az európai kultúrközösség tagjaként identifikálja saját magát: „mi itt, már amennyire a

többes szám első személy ezen a földrészen egyáltalán alkalmazható”. A „mi itt” kifejezés ellenpárja a regényszövegben az „ezek ott”. Noha az elbeszélő azonosulása az egyik féllel egyértelmű, ezeken a kulturális viszonyokon belül mégsem az ő tapasztalatról szólnak a fejtegetései, hanem a másik félről – vagyis a megfigyeléseiről. Ez az oka annak, hogy félrevezető, 55 felszínes és pontatlan megfogalmazás azt állítani, hogy az *Egy mormota nyara* egyik fő témája az *idegenség* lenne. Tekintve, hogy a szöveg azokat a folyamatokat rögzíti, amelyek az Európába érkező idegenek feladatai nyomán rajzolódni kezdnek, a fő szempont sokkal inkább az otthonra lelés (az elbeszélő munkája felől fogalmazva: a megfelelő hely megtalálása), és az otthonosságérzés kialakítása. Olaszországban egy szálloda erkélyéről figyelve a következőket meséli az elbeszélő: „exponálni kezdek, a vukumprák [Olaszországban élő afrikai bevándorlók – Sz. M.] elfoglalták a hátsó udvart, elfoglalták és afrikához csatolták, ha valaki csak a kész képeket nézné, meg nem mondaná, hogy nem pár ezer kilométerrel délebbre készültek [...] afrikai lett a gyümölcshéjjal borított kisasztal, a falnak támasztott piros bicikli, a forró cementen tekerdő, neonkék, háromnegyedes öntözőcső”. Hasonló „térhódításról” lehet olvasni a kötet első igazán emlékezetes részében, amikor a filmes szakember egy amszterdami villamosra felszállva kénytelen megállapítani magáról, hogy ő „színesek közt egy európai”. A József Attila *Thomas Mann üdvözlése* című költeményét felidéző megfogalmazás is egyértelműen utal az elbeszélő magyar voltára. Ha a kötet egészét nem is lehet efelől értelmezni, az elbeszélő *idegenségérzése* is megjelenik az *Egy mormota nyara* oldalain. Többször is előkerül az indiánok és a „kovbojok” kapcsolatának példáján keresztül a kölcsönös, teljes megértésre való képtelenség. A szerző a közismert történetet idézi, mely szerint a „kovboj” és az indián szavak nélküli, pusztán kézmozdulatokból álló rövid kommunikációját a két fél egymástól tökéletesen különböző módon, mindegyikük a saját kulturális hátterének megfelelő fordításban meséli el otthon. Németh Gábor a kulturális viszonyok objektív megítélésének lehetetlenségére mutat rá legpontosabban regényében. Az *Egy mormota nyara* 45. oldalán olvasható a szerző legizgalmasabb játéka. A regény korábbi oldalain egy író-olvasó találkozó emléke kapcsán már kifejtette az elbeszélő, hogy „az asztal csak absztrakció, asztal úgy általában nincs, asztalon mindenki a saját asztalát érti”. Ez is egy befogadélméleti alapvetés, de ez az egyetlen, amit kvázi gyakorlatban is kipróbáltat, vagy bizonyít saját olvasójával a szerző. A fentebb említett amszterdami esetről szóló első mondatok egy villamosra váró apát és az ő gyerekeit írják le, az elbeszélő őket figyeli. A fiának mesélteket aztán a következő mondattal szakítja meg: „fogadjunk, eddig mindet fehérnek képzelted el, pedig négerek

voltak mindannyian”. Ahogy az elbeszélő saját megfigyeléseiről tett értelmezői megállapításai nem mentesek az ő alapvető kulturális háttérétől, úgy az általa mesélteknek az olvasó általi befogadása sem. Ebből a rövid részletből lehet igazán megérezni és megérteni azt is, hogy a (szöveg)értelmezés

56 mennyire ki van szolgáltatva a mindenkori befogadó szociális-kulturális beállítódásának.

Ugyanezen tényezők befolyásolják azt is, hogy mit ítél az ember egzotikusnak, érdekesnek és mit nem. Németh Gábor magyar elbeszélője közvetlen tapasztalatok híján izgalmasnak látja például az indiánok és „kovbojok” között kialakult kulturális szituációt, az ő találkozásukat, ellentétben azzal, amiről viszont neki van saját élménye. A kötet második felében ugyanis a fiatalkori emlékek felidézése során a cigányokkal kapcsolatos érzéseiről is beszámol. „[S]oha nem akartam cigány lenni, ugyanis az látszott, hogy cigánynak lenni nem jó, ráadásul másképp nem jó, mint indiánnak, nincs benne semmi romantikus, egyáltalán nem úgy hívnak, hogy szökkenő szarvas, hanem úgy, hogy lakatos kálmán vagy balogh béla esetleg »kokéró« vagy »cigó« »ez se ma sült le« vagy, ami egészen valószínű, nem hívnak sehogy, inkább küldenek”. A magyarországi cigányokkal kapcsolatban bővíthető az idegenség-otthonosság kérdésköre a nyelvi szempontokkal. Tudniillik ebben a kulturális felállásban a kettőről egyidejűleg lehet beszélni és éppen ez az, ami az elbeszélő számára a legnagyobb zavart okozza: az idegenség érzése úgy jelenik meg a két fél között, hogy mégis mindketten ugyanabban a nyelvben vannak otthon. „[A] zavart [...] a vörösgatyás kifogástalan hangképzése [okozza], a mondat pontos zenéje, a már-már hivalkodóan korrekt dallam, ami, ahogy ez most számomra is kiderült, az én legmélyebb meggyőződésemmel szemben is kibékíthetetlen ellentétben áll a ténnyel, hogy ezek itt cigányok [...] azért zavar, hogy birtokolja a nyelvet, mert ezzel azt a képzelenséget állítja, hogy ura lehet a sorsának is?”

Az *Egy mormota nyara* ezzel, vagyis a körülményeknek való kiszolgáltatottsággal, a sorsszerűséggel, az események között feltételezhető ok-okozati viszonyral is sokat foglalkozik. „[P]ont ezt nehéz szétszálazni, hogyan függenek össze a dolgok”. A (kis)regény szövegében – ahogy a korábban említett szempontok esetében is – a látszólagos véletlenszerűség jelent épp szabályszerűséget. Vagyis egy-egy esemény mögött meghúzódó motivációk, döntések ezernyi aspektusból indokolhatók és ugyanennyiből tűnnek teljesen esetlegesnek is. A kérdés tétje olyan tettek értékelése során hangsúlyozódik, mint amilyen a gyilkosság, amivel Németh Gábor regénye is végződik. Azt, hogy ki öl meg kit, meghagynám az olvasónak felfedeznivalóul. Az a kötet értékelése szempontjából sokkal fontosabb, hogy e zárójelenet az *Egy mormota nyarának* azt a vonulatát is lekerekíti, amelyet a Németh-mű Byron melletti másik „főhősének”, Camus és az ő klasszikus

regényének megidézése rajzolt ki. A korábban *Közöny* címmel lefordított, épp Németh Gábor alkotásával egyidőben *Az Idegen* címmel megjelenő szöveg nemcsak motívumokban, de ténylegesen is megidéződik, épp az elbeszélő által is pontatlannak ítélt címfordítás révén. Az egyidejű (újra)kiadás, a már említett iszlám térhódítás témává emelése mellett 57 a másik olyan véletlen egybeesés, amely Németh Gábornak látnoki képességet és regényének olyasfajta aktualitást ad, amely ilyen mértékben nem jellemzi. A műre is vonatkoztatható megjegyzésnek tűnik a szöveg elején olvasható, amely szerint az alkotó „arra figyelmeztette volna közönségét, hogy ne tévessze össze a művészetet a valósággal.”

Az *Egy mormota nyara* a sok – jelölt és jelöletlen – vendégszöveggel és a posztmodern klisékbe hajló formai megoldásokkal Németh Gábor részéről írói gyakorlatnak, az értelmező részéről pedig valódi bölcsészccsemegének tűnhet. E felszín alatt azonban a mű épp a kínáló közhelyek és kézenfekvőnek tűnő értelmezési szempontok meghaladására ösztönöz és ezekben az irányokba nyit kapukat. Észre kell őket venni! (*Kalligram, Bp. 2016*)

Új Forrás 2017/6 – Szarvas Melinda: Gyakorlat
Németh Gábor: *Egy mormota nyara*

